

Szepesházi Péter

Polgári Jogi Tanszék

Témavezető: Weiss Emilia

A GYERMEKTARTÁSDÍJ MEGÁLLAPÍTÁSA ÉS BEHAJTÁSA EGYES KÜLFÖLDI JOGRENDSZEREKBEN – A HAZAI ADAPTÁCIÓ ESÉLYEI

I. Bevezetés

A gyermektartásdíj megállapítása és behajtása világszerte súlyos nehézségekkel jár együtt, elégedettségre okot adó teljesítési, behajtási arányt (az önkéntesen megfizetett vagy kikényszerített gyermektartásdíj a megítélt vagy egyezségben kikötött összes gyermektartásdíj százalékában) még a legfejlettebb országok sem érnek el, miközben a kérdés jelentősége nőtt, hiszen robbanásszerűen emelkedett a csonka, egyszülős családokban nevelt gyermekek száma, s a munkanélküliség tartósan magas szintje folytán a kötelezett munkanélküliségének ideje alatt biztosítandó tartás problémái is előtérbe kerültek.

Nem véletlen, hogy a vonatkozó nemzetközi jogi instrumentumok is kifejezetten azt a kötelezettséget róják a részes államokra, hogy a gyermektartásdíj behajtása érdekében aktív magatartással támogassák a gyermekeket.

A multilaterális megállapodások közül a gyermekek jogairól szóló New York-i Egyezmény¹ rendelkezéseit kell kiemelni (hazánkban kihirdette az 1991. évi LXVI. tv.), különösen a 27. cikket, mely szerint „az Egyezményben részes államok elismerik minden gyermeknek jogát olyan életszínvonalhoz, amely lehetővé teszi a testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődését”, igaz a „gyermek fejlődéséhez szükséges életkörülményeket” a szülőknek csak „lehetőségeik és anyagi eszközeik határai között” kell biztosítaniuk.² Az államnak pedig nemcsak a 27. cikk 3. pontjában rögzített általános jellegű, a költségvetési korlátok („a rendelkezésükre álló erőforrások határai között”) miatt nehezen számon kérhető feladatai vannak e tekintetben, mert a 4. cikk a gyermektartásdíj belföldi és külföldi behajtását támogató intézkedéseket is kötelezővé tesz. A 4. cikk szerint „az Egyezményben részes államok megtesznek minden alkalmas intézkedést arra, hogy a gyermektartásdíjat

¹ A gyermek jogairól szóló 1989. november 20-án New Yorkban kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. tv.

² 27. cikk 2. pont

behajtsák a szülőktől vagy a gyermekkel szemben pénzügyi felelősséggel tartozó bármely más személytől, saját területükön és külföldön egyaránt...”

Feltétlenül megemlítendő továbbá az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága nem kötelező jellegű, mindazonáltal az európai demokráciák jogi szemléletét tükröző ajánlásai, köztük is elsősorban a (84)/4-es és a (91)/9-es. Az előbbi 8. alapelve alapján „minden esetben mindkét szülőt terheli a gyermek eltartásának kötelezettsége”, az utóbbi szerint az államnak meg kell tennie a „szükséges intézkedéseket”, ha „a gyermek, vagy védelmet, segítséget igénylő más személy érdekeit komoly veszély fenyegeti”. A vegyes házasságok, élettársi kapcsolatok arányának növekedésével ma már a kérdéskör nemzetközi magánjogi aspektusa is nagyobb jelentőséggel bír, a joghatóság, a nemzetközi magánjogi perfüggőség, a külföldi ítéletek elismerése és végrehajtása sűrűbben merül fel gyermektartásdíj-ügyekben a jogalkalmazó szervek gyakorlatában is.

Írásom az egyes külföldi nemzeti jogok tanulmányozása során feltárt tanulságokat tárgyalja, nemcsak a rendszerszintű adaptáció lehetőségét (kizártságát), hanem a magyar családjogban akár ismeretlen, szokatlan konkrét jogintézmények átvételének esélyeit is vizsgálja.

Előre kell bocsátanom, hogy nem értek egyet azokkal a nézetekkel, amelyek a külföldi országok családjogi jogintézményeinek átvételét az eltérő kulturális, erkölcsi hagyományok miatt nem vagy csak kivételes jelleggel tartják lehetségesnek illetve indokoltnak, még ha a kötelező óvatosság természetesen e körben is érény. E tekintetben meggyőzőnek érzem Masha Antokolskaia nézeteit. A kiváló hollandiai családjogász nő szerint az adaptációt ilyen okok alapján ellenző érvek statikus és nem dinamikus természetűnek tartják egy-egy ország kultúráját, és gyakran minden reform elutasítása, a stagnálás kényelemszerető igenlése áll az efféle hivatkozások mögött, ráadásul sok tradíció ellentétes az emberi jogokkal, a demokráciával, a nyitott gondolkodással (*open-mindedness*).³ Ettől még természetesen igaz, hogy a kapkodó, túlzottan vakmerő változtatások a családjogban különösen ellenjavalltak. Egyet lehet érteni Antokolskaia-ával abban is, hogy a XX. században az európai családjog – s annak része, a tartási jog – a meglehetősen lassú egységesülés felé halad,⁴ s ebben az összehasonlító jogi kutatások a katalizátor szerepét tölthetik be.

II. A gyermektartásdíj megállapítása és behajtása egyes külföldi jogrendszerekben

Az előadásomban vizsgált gyermektartásdíj-jogokból államonként más és más területről tárgyaltam a hazai tartási jog szempontjából releváns jogintézményeket,

³ ANTOKOLSKAIA, Masha: Family Values and the Harmonisation of Family Law in: Family Law and Family Values (Onati International Series in Law and Society) (szerk.: Maclean Mavis) Hart Publishing, 2005, Oxford, Portland, Oregon 295-310. o., 297. o.

⁴ A kapcsolódó jogtörténeti igazolásról – ANTOKOLSKAIA: i.m. 298-299. o.

az egyik országban elsősorban tartásdíj megállapítása, a másikban inkább a végrehajtás, a behajtás vonatkozásában találtam több követendő példát.

Az *európai kontinentális jogcsalád* országai közül *Németországban* a német joggyakorlat a gyermektartásdíj mértékének bírósági megállapítása során az ún. düs-seldorfi táblázat tételszámaiból indul ki. 2009-ben az első és a második kiskorú gyermeke után az adós az átlagos jövedelemsávban (havi nettó 1900-2300 euró átlagkereset mellett) a gyermek életkorával növekvő mértékben 214-314 euró gyermektartásdíjat fizet, azzal, hogy a harmadik gyermek után kisebb díjat kell teljesíteni. A tartásdíjak így a jövedelem körülbelül 10 %-ának megfelelő összegnek felelnek meg, alatta maradnak tehát a hazai 15-25 %-nak. A táblázat tartásdíj-összegei egyébként csak nem kötelező iránymutatásul szolgálnak, a német bíróságok – az adott ügy összes körülményei⁵ alapján egyéniesítve – mégis kivétel nélkül alkalmazzák azokat. A kétévenként felülvizsgált düs-seldorfi tabella értékeit úgy határozzák meg, hogy három tartományi felsőbbíróság és a Családjogi Bírák Országos Értekezletének tartásdíjjal foglalkozó bizottsága az összes németországi tartományi felsőbbíróságok családjogi bírúinak megkérdezése során nyert információk alapján kialakított véleményüket egyeztető tárgyalásokon ütköztetik. Természetesen figyelembe veszik az elmúlt két év gazdasági, társadalmi, jövedelmi változásait tükröző hivatalos statisztikai adatokat is.

Fontos változás, hogy 2008. január 1-jétől a kiskorú gyerek a tartásra jogosultság sorrendjében egyértelműen megelőzi a (volt) házastársat a BGB (a német Polgári Törvénykönyv) 1609-1612. §-ai alapján. A korábbi szabályozás szerint más országokéhoz képest az együttélés ideje alatti életszínvonal megközelítését biztosító magasabb összegű, a gyermek tartásával túlnyomórészt jogi értelemben is egyenrangú házastársi tartás járt.

A német gyermektartási jog további érdekessége, hogy a nagykorú, 21⁶ év alatti, tanulmányokat folytató, a szülei háztartásában élő gyermek tartására a kiskorú gyermek tartására vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.⁷ A kiskorúság határainak tartási jogi szempontból történő kitolása több európai országban is sor került.

Bizonytalanság érezhető a magyar bírói gyakorlatban arra nézve, hogy mikor állapítható meg a Csjt. 69. §-ának (1) bekezdése vagy az új Ptk. 3:213. §-ának (1) bekezdése szerinti lényeges körülményváltozás a gyermektartásdíj módosításánál, s bár a német bírói gyakorlat azon alapelve, mely szerint a tartásra kötelezett vagy a tartásra jogosult oldalán a tartásdíj megállapításánál számításba vett számszerűsíthető körülmények összességében legalább 10 %-os változása tekinthető lényeges-

⁵ Nach den Umständen des Falles

⁶ Az új hazai Ptk. szerint középiskolai tanulmányok folytatása esetén 20 év (3:217. §)

⁷ Egy eseti döntés alapján a nagyszülők háztartásában élő, nagykorú, 21 év alatti tanulmányokat folytató gyermekre is – 21OLG Dresden, Beschluss 12.9.2001 – 20 WF 592/01

nek,⁸ hazánkban egy az egyben nem lehet irányadó. Indokolt lenne azonban, ha jogszabály vagy legalább legfelsőbb bírósági jogegységi határozat számszerűsítene az adós vagy a gyermeket nevelő szülő átlagos jövedelmének olyan arányú változását, amely – hangsúlyozottan más tényállási elemek figyelembe vétele mellett – általában megalapozná a tartásdíj módosítását.

Összességében rögzíthető, hogy az ún. düsseldorfi tartásdíj-táblázathoz hasonló rendelkezések bevezetése a fekete- és szürkegazdaság kiterjedtsége miatt Magyarországon ellenjavallt, de a tartásdíjak adott évi forintosítható mértéke tekintetében is orientáló, nem kötelező legfelsőbb bírósági vagy más gazdasági-szociális testületi döntés hasznos lenne a magyar bírák számára. E körben a 2011. január 1-jén hatályba lépő új Ptk. 3:208. §-a (rokontartás) és 3:221. §-a (kiskorú gyermek tartása) sem adnak a jelenlegi szabályozásánál sokkal több segítséget, bár az állami, önkormányzati gyermekek után járó juttatások figyelembe vétele a gyermektartásdíj megállapítása során fontos és helyes változás (3:221. §-ának (2) bekezdése e.) pontja).⁹

Míg a jogirodalomban még mindig erősen tartja magát az a nézet, hogy a büntetőjogi fenyegetés nem hatékony, a hivatalos adatok mást mutatnak. 2007-ben Németországban e bűncselekmény miatt 14058 gyanúsított¹⁰ ellen rendelt el nyomozást a rendőrség, közülük 3244¹¹ vádlottat ítélték el a bíróságok. 1998-ban szintén Németországban, Hessen tartományban 693 gyanúsított ellen indult büntetőeljárás,

⁸ Stud.iur. BIEDER, Marcus A.: Zur Bedeutung des Merkmals der „wesentlichen Änderung der Verhältnisse“ nach § 323 I ZPO für die Anpassung familienrechtlicher Urteile, Osnabrück 650. o. In: Zeitschrift für das Gesamte Familienrecht (Németország) 2000, Vol. 47. No. 11. 649-654. o.

⁹ A Ptk. 3:208. §-ának (1) bekezdése szerint a bíróság a tartás mértékét a jogosult indokolt szükségletei és a kötelezett teljesítőképessége alapján állapítja meg.

(2) A jogosult indokolt szükségletei körében megélhetésének ésszerű költségeit kell figyelembe venni.

3:221. § (1) A gyermektartásdíjról a szülők megegyezésének hiányában a bíróság dönt.

(2) A gyermektartásdíj megállapítása során figyelembe kell venni:

- a) a gyermek indokolt szükségleteit,
- b) mindkét szülő jövedelmi viszonyait és vagyoni helyzetét,
- c) a szülők háztartásában eltartott valamennyi gyermeket,
- d) a gyermek saját jövedelmét, valamint

e) a gyermeknek, valamint reá tekintettel az őt nevelő szülőnek jövedelmi helyzetétől függetlenül juttatott gyermekvédelmi, családátmozgatósi, társadalombiztosítási és szociális ellátásokat.

(3) A gyermek indokolt szükségletei körébe tartoznak a megélhetéséhez, egészségügyi ellátásához, neveléséhez és taníttatásához szükséges rendszeres kiadások. Ha a gyermek érdekében olyan rendkívüli kiadás szükséges, amelynek fedezését a tartásdíj kellő előrelátás mellett sem biztosítja, a tartásra kötelezett e rendkívüli kiadás arányos részét is köteles megtéríteni.

(4) A tartásdíj összegét – az összes körülmény mérlegelésével – gyermekeként általában a kötelezett átlagos jövedelmének tizenöt-huszonöt százalékában kell megállapítani. Az átlagos jövedelem megállapításánál rendszerint a kötelezettnek a keresetlevél beadását megelőző egyévi összes jövedelmét figyelembe kell venni.

¹⁰ http://www.bka.de/pks/pks2008/download/pks2008_imk_kurzbericht.pdf – 49. o.

¹¹ <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/SharedContent/Oeffentlich/AI/IC/Publikationen/Jahrbuch/Justiz.property=file.pdf>

közülük végül 216 személyt ítelt el a bíróság. Ugyancsak Németországban 1992-ben 14639 gyanúsított közül csak 3.952 esetben jutott el az eljárás bírósági szakba, s még közülük is 1426 fizette meg gyermektartásdíj-hátralékát az eljárás befejezése előtt, tehát csak 2526 vádlottat ítéltek el (Görögországban is hasonlóak voltak 1992-ben az arányok). Az persze nem tagadható, hogy sok notórius tartásdíj-nemfizető kötelezett nem éli meg drámaként a börtönt, esetleg nagyon ügyes a vagyonmentésben, számos gyermek, jogosult szülő pedig semmiképpen nem akarja börtönbe küldeni szülőjét.¹²

Ausztáriában a gyámhivatalok mediációs, közvetítő szerepe mellett dicsérendő a gyermek-tartásdíj megállapítása iránti peren kívüli egyszerűsített eljárás. A munkabér levonástól mentes része¹³ pedig olyan alacsony összeget tesz ki, hogy a kötelezett szülő elveszti munkavállaláshoz fűződő érdekelttségét. A magas (egész Európában legnagyobb összegű) tartásdíjak miatt az önkéntes teljesítés egyébként alacsonynak minősíthető, és ezt nem kompenzálja a viszonylag hatékony végrehajtási eljárás sem.¹⁴

Svájcban helyeselhető előírás, hogy a gyermektartásdíjat nem a keresetlevél (végrehajtási kérelem) benyújtásától visszamenőlegesen hat hónapra lehet követelni, mint jelenleg Magyarországon, hanem egy évi időtartamra.¹⁵ Ugyanakkor – bár az Egyesült Államok egyes tagállamaiban a születés évére visszamenőleges követelés sem lehetetlen – a magyar jogalkotó mintha egy kicsit átesett volna a ló túlsó oldalára azzal, hogy az új Ptk. Családjogi Könyvéből kimaradt mindenféle visszamenőleges határidő. Így ugyanis az általános polgári jogi elévülési időtartammal, tehát 5 évvel egyezik meg 2011. január 1-jétől az érvényesítés visszamenőleges határideje. Ausztriával ellentétben Svájcban a levonástól mentes rész az általános létminimummal egyező összeg, míg nagykorú gyermek tartásánál a létminimum 101-120 %-a a bíróság mérlegelése szerint. Ez utóbbihoz hasonló vagy legalább is a kiskorú és a nagykorú gyermek tartása közötti különbségeket nemcsak elvi élel, hanem matematikailag is kifejező rendelkezés, legfelsőbb bírósági jogegységi határozat segítené a tapasztalataim szerint e vonatkozásban meglehetősen bizonytalan magyar bírói gyakorlatot is.

A *franciaországi* modellben elsősorban a gyermektartásdíj behajtására szolgáló büntetőjogi eszközök szigorú és eredményes alkalmazása, a polgári nemperes végrehajtási eljárás büntetőeljárássá alakulása és a büntetőeljárásnak szintén az adós fizetési hajlandóságától függő végrehajtássá „visszaváltozása” érdemel kiemelés.

¹² XANTHAKI, Helen: The judiciary-based system of child support in Germany, France and Greece: an effective suggestion? Institute of Legal Studies, University of London 295-311. o., Journal of Social Welfare and Family Law 2000, Vol. 22. No. 3. 295-311. o., 307. o.

¹³ Regelbedarf, azaz a gyermektartásdíj megállapításánál irányadó, az általános minimálbérnél, létminimumnál sokkal alacsonyabb összegű létminimum

¹⁴ BRÁBNÍKOVÁ, Radana: Child Support – Public Responsibility? – Application of the of Legal on the Rights of the child in comparative perspective – (CEU Budapest Department of Legal Studies 2004, Budapest) 38. o.

¹⁵ BRÁBNÍKOVÁ: i.m. 46. o.

A jogosult szülő egyébként a gyermek lakóhelye szerint illetékes államügyésztől kérheti az ismeretlen helyen tartózkodó kötelezett szülő tartózkodási helye rendőrségi felkutatásának elrendelését. Amennyiben a rendőrség megtalálja az adóst, akkor az államügyész elé állítja. Az államügyész határidő tűzésével hívja fel a kötelezett szülőt a gyermektartásdíj-hátralék teljesítésére, a határidő elmulasztása esetére a büntetőeljárás megindítása terhével. Ha a lakóhelykutatás nem jár eredménnyel, az adóst távollétében is elítélhetik.¹⁶ Önmagában a büntetőjogi fenyegetés persze nem vezetne sikerre, a büntetőeljárás és a polgári nemperes végrehajtási eljárás összefüggő folyamata, az egymásba való átmenet lehetőségei az adós fizetési hajlandóságától függően már igen. Az ügyész¹⁷ felfüggesztheti ill. megszüntetheti a tartás elmulasztása miatt indított büntetőeljárást az eljárás bármely szakaszában, sőt ha az adós csak rövid ideig fizette a megszüntetést követően a gyermektartásdíjat, azonnal ismételt büntetőeljárást indíthat, így a kötelezett feje felett mindig ott lebeg a büntetőjogi szankció pallosa, ha azonban kiegyenlíti hátralékát, megszabadul a büntetett előélet veszélyétől. A magyar Be. 222.§-ának (3) bekezdése, 226. §-ának (2) bekezdése is lehetőséget ad hasonló filozófiájú intézkedésekre, de a hatósági mérlegelés határidőhöz kötött és a végrehajtási eljárással való összefüggés is hiányzik. A franciaországi hatóságnak emellett széles, de nem partalan mérlegelési joga van az esetleges önhibán kívüli nemfizetés megítélése tekintetében, ezért előfordulhat, hogy magas hátralék ellenére sem kezdeményez büntetőeljárást, de csak akkor, ha az adós legalább „jöhíszemű erőfeszítéseket” tesz a tartásdíj későbbi kifizetése iránt.¹⁸ Más esetben azonban elfogatóparancs is kiadható az ismeretlen helyen tartózkodó és elfogása esetére vizsgálóbíró¹⁹ elé állítandó adós ellen. A vizsgálóbíró egyébként mindvégig törvényességi felügyeletet gyakorol az ügyész eljárása felett.

Csehországban egy a jogosult szülőre a gyermektartásdíj megállapítása iránti perben háruló bizonyítási terhet csökkentő, így ebben az értelemben a gyermektartásdíj érvényesítését könnyítő jogszabály érdemel figyelmet. Ha a kötelezett szülő életszínvonala nyilvánvalóan nem felel meg hivatalos jövedelmének, a bíróság egy fiktív kötelezett szülői jövedelemből, a létminimum tizenötszöröséből indulhat ki a gyermektartásdíj meghatározá-sánál.²⁰ Álláspontom szerint hasonló (de mértékében óvatosabb) előírás nem ártana hazánkban sem. Magyarországon jelenleg a hivatalos jövedelemtől eltérő életszínvonal mértékét kell bizonyítania a jogosult szülő felperesnek, és a megítélt gyermektartásdíj sokszor csak a bevallott jövedelem szerintinél lesz magasabb, de bizonyítási nehézségek miatt a kötelezett szülő teljesítőképességéhez képest megfelelő összeghez viszonyítva a jogosult szülő nem lehet maradéktalanul elégedett. Ha azonban az előbbi esetben a fiktív jövedelem

¹⁶ XANTHAKI: i.m. 307. o.

¹⁷ Procureur

¹⁸ Munkát keres stb.

¹⁹ Juge'd instruction

²⁰ BRÁBNÍKOVÁ: i.m. 57. o.

szerinti megállapítás engedélyezett lenne, az eljárás egyszerűbbé, gyorsabbá válna, a kötelezettek a legtöbb esetben nem érné meg, hogy ne tárja fel saját a jogszabályi fikcióbelinél alacsonyabb jövedelmét.

Az *angolszász jogrendszerekre* rátérve, az adófizetők pénzének megóvása és a gyermek-tartásdíj behajtása iránti egyéni érdekelttség erősítése ihlette meg a *brit* jogalkotót, amikor úgy rendelkezett, hogy az állami segílyt (pl. álláskeresési támogatást) kérelmező szülőt automatikusan gyermektartásdíjat igénylő szülőnek tekintik, hacsak nem nyilatkozott kifejezetten ezzel ellentétesen, az utóbbi esetben azonban csak csökkentett segílyre jogosult.²¹ Imponáló, hogy minden postahivatalban kapható külön a gyermektartásdíj jogosulthoz továbbítására rendszeresített, díjmentesen feladható készpénzáttutalási megbízás.²²

Az *Egyesült Államok* számos tagállamában a vezetői engedély, foglalkozási/vállalkozói hatósági engedély, kamarai tagsági jogviszony felfüggesztése, visszavonása (*suspend licenses*) a gyermektartásdíj-hátralék behajtása érdekében bevetett fő fegyver.²³ Alapgondolata, hogy olyan szankcióval kell sújtani az adóst, amelyet egyrészt azonnal megérez, hiszen például sok esetben munkaeszköze a személygépkocsi, illetve foglalkozási engedélye nélkül nem dolgozhat, másrészt nem a hatóság keresi a tartásdíj fizetésére kötelezettet, nem a jogosult vagy az állam próbálja rászorítani őt a teljesítésre, hanem az esetek túlnyomó részében maga jelentkezik a jogosítvány, engedély visszaadása, a felfüggesztés megszüntetése érdekében (ettől függetlenül szükség szerint elfogatóparancs kiadására is sor kerülhet), ezért az eljárás gyors és hatékony. A vonatkozó eljárásjog ugyanakkor tekintettel van az adós tisztességes eljáráshoz való jogára,²⁴ így a jogorvoslati jog is biztosított az esetleges visszaélésszerű jogosulti kérelmek hátrányos következményeinek elkerülésére.

További hatékony behajtási módszert tesz lehetővé a *Passport Denial Program*,²⁵ melynek keretében az 5.000. USD-t meghaladó gyermektartásdíj-hátralékkal adós szülő útlevélét bevonják (érvénytelenítik), benyújtott útlevélkérelmét automatikusan elutasítják. Véleményem szerint a program egyes elemei adaptálásra érdemek. Talán nem jelentene elviselhetetlen pénzügyi terhet hazánk számára, ha a kezdetben még a bíróságok és a bírósági végrehajtók elektronikus hálózataival össze nem kapcsolt útlevélhatósági belső számítógépes rendszerek tartanak nyilván az előbbieket kötelező megkeresésében megküldött személyes adatokat a meghatározott

²¹ Independent Case Examiner for the Child Support Agency 2004/2005. évi jelentése (a továbbiakban: ICE Report) 55. o. – (elérhető a brit CSA honlapjáról – www.csa.gov.uk)

²² A brit CSA honlapja alapján – www.csa.gov.uk (a továbbiakban: CSA-honlap)

²³ FIERRO, Eugene J.: Please Hand Your License to the Bailiff: Florida's Latest Effort to collect Delinquent child support in: American Journal of Family Law, Vol. 7. (1993) 165-168. o.

²⁴ Right to the due process

²⁵ United States General Accounting Office: Child Support Enforcement – Report to the Honorable LLoyd Doggett (House of Representatives), azaz LLoyd Doggett a képviselőház tagja kérésére készített jelentés a gyermektartásdíj behajtásáról 2002 március 26., www.gao.gov – a továbbiakban: GAO

összeget meghaladó mértékű gyermektartásdíj-hátralékos kötelezett szülőkről. Igaz ma már az Európai Unió 27 országába beutazáshoz nem kell útlevél, s arra is vigyázni kell a megfelelő szabályozás kialakításánál, hogy ne hogy a külföldi munkavállalást, azaz pontosan a hátralék csökkentését gátolja meg az útlevél bevonása.

Az ún. *Federal Parent Locator Service (FPLS)*²⁶ elektronikus nyilvántartásából minden a gyermektartásdíj behajtására jogosult állami Gyermektartásdíj Ügynökség (*state agency*) jogosult hozzáférésre a kötelezett szülő lakóhelyére, tartózkodási helyére vonatkozó adatok tekintetében. Az FPLS automatikusan hozzájut az összes állami adóhatóság, munkaügyi hivatal, végrehajtói iroda, telefontársaság, közműcég, társadalombiztosítási kirendeltség adataihoz az ismeretlen helyen tartózkodó kötelezett szülőről, és létfontosságú információkat szolgáltathat a state agency-k számára a gyermektartásdíj végrehajtása érdekében. Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy a rendszer amerikai mércével mérve nem működik tökéletesen, gyakran elavult információkat szolgáltat, főleg a gyakran munkahelyet váltó vagy önfoglalkoztató, esetleg feketén dolgozó kötelezettekről. A *National Directory of New Hires*²⁷ (NDNH) az összes új munkaszerződést kötő munkavállaló adatait tartalmazó, természetesen az összes state agency számára hozzáférhető nyilvántartás. Minden munkáltatónak be kell jelentenie az NDNH-nak új munkavállalóit, méghozzá a munkába lépés napján. A munkáltatónak a bejelentési kötelezettség megszegése esetén 25 USD-ig terjedő, amennyiben csalárd összejárás²⁸ miatt nem jelentette be a gyermektartásdíj-hátralékkal rendelkező munkavállalót, 5000 USD-ig terjedő pénzbüntetéssel kell szembenéznie. Az FPLS és az NDHN létezése, hasznossága Magyarországon is az elektronikus igazgatás fejlesztésének fontosságára ösztönöz.

Ausztráliában a gyermektartásdíj megállapítása, végrehajtása iránti igények akár telefonon történő benyújtását, de még a tartási egyezség megkötését is segítő minden részletre kiterjedő, jól áttekinthető formanyomtatvány-rendszer hozott sikereket. A közérthető ausztrál forma-nyomtatványokon (így a gyermektartásdíj-egyezség jóváhagyása iránti kérelemre szolgáló 102-es számú, *Child Support Agreement*-formanyomtatványon is) szereplő kitöltési útmutató, anyagi és eljárásjogi tájékoztatás segítené a laikus feleket a jogszabályoknak mindenben megfelelő, a jövőbeni veszélyekkel számoló egyezség megkötésében, mentesítené a bírakat a Pp. 7. §.-a szerinti eljárásjogi kioktatási kötelezettség úgymint egyéniesítendő, sokszor lelkileg, idegileg megterhelő, fárasztó tárgyaláson eszközölt, többnyire szóbeli, mindezek folytán ritkán kimerítő ill. kifogástalan színvonalú teljesítése alól. A formakényszer és a fentiek szerinti tájékoztató egyben a valamelyik fél kárára akár jogász (ügyvéd, közjegyző) közreműködésével elkövetett visszaélések megelőzését is segítené. Egy jogaival, a gyermektartásdíj-egyezség szokásos tartalmával, főbb típusaival tisztába jött fél nehezebben vehető rá egyoldalúan hátrá-

²⁶ Szövetségi Szülő-lakóhelykutató Szolgálatként fordítható, honlapja: www.fpls.gov

²⁷ Új Munkaszerződések Nemzeti Nyilvántartása

²⁸ Conspiracy

nyos megállapodás megkötésére. Apróságnak tűnhet, mégis említésre méltó, hogy a magyarországi bírósági nyomtatványokkal ellentétben a legfontosabb tájékoztató sorokat nem (vagy nem csak) a nyomtatványok hátoldalán, hanem a kitöltendő rubrikák közötti részen helyezték el, nyilvánvalóan abból a (tömeglélektani eredetű) tapasztalatból kiindulva követték ezt a szerkesztési gyakorlatot, hogy sok ügyfél csak így olvassa el és érti meg azokat.

Észak-Európában a gyermektartásdíj anyagi és eljárásjog nem annyira a családjog önálló jogterületének, sokkal inkább a szociális jog, a munkajog, az esélyegyenlőségi politika integráns részének tekinthető. *Svédországban* a gyermektartásdíj biztosításáért viselt egyéni felelősséget az állam által érvényesített társadalmi szolidaritás szorítja korlátok közé. A tartás nyújtása nem járhat a különélő kötelezett szülő tönkretételével, de még jövőbeni életesélyei, új család alapítása iránti törekvései aránytalan elnehezülésével sem. A gyermek megfelelő fejlődését ezért nem kis részben a társadalom többségére, nemcsak a rászorulókra, szegényekre, hanem középosztálybeliekre is kiterjedő bőkezű szociális juttatások fedezik a különélő szülő „helyett”. A túl magas tartásdíj csökkentené a kötelezett munkavállalási hajlandóságát, így tényleges és hivatalos teljesítőképességét, végső soron a megfizetett ill. behajtott tartásdíj összegét.

A jogszabály a gyermektartásdíj tekintetében is az együttműködés terhét telepíti a felekre, mindenki számára elérhető a mediációs (és más alternatív vitaoldó) eljárás. Ugyanezért 1996-ban, majd 1998-ban az egyéb jogi segítséget (*legal aid*) erőteljesen megkurtították (a gyermektartási ügyekben is) a pereskedés visszaszorítása és az együttműködési hajlam növelése végett.

Az állam által előlegezett (garantált) gyermektartásdíj (*maintenance support* vagy *guaranteed maintenance*) mértéke általában meghaladja a különélő szülő által fizetendő tartást (*child support*), mindkét fajta tartást erőteljesen csökkenti a gyermek által a különélő szülőnél (kapcsolattartás vagy váltott elhelyezés címén) töltött időtartam (legalább havi 5 egybefüggő nap), sőt az év 1/3-adát meghaladó meg is szünteti azokat. Apró, de fontos és elvben a helyes irányba tett elmozdulást tükröz a hazai jogalkotó részéről az új, 2011. január 1-jén hatályba lépő Polgári Törvénykönyv 3:219. §-ának (3) bekezdése, amely szerint – bár a gyermeket gondozó szülő a tartást természetben, a különélő szülő elsősorban pénzben teljesíti (gyermektartásdíj) – de ha a különélő szülő háztartásában hosszabb időt tölt folyamatosan a gyermek, vagy a különélő szülő a gyermek tartásáról egyéb módon természetben gondoskodik, akkor az érintett időszakra a gondozó szülő tartásdíjat nem követelhet. A hosszabb idő mibenlétét a bírói gyakorlatnak kell majd tisztáznia. Ugyanakkor sajnos nem elvetendő az a kritikai észrevétel, amely szerint ez a törvényi megoldás túl sok bizonytalanságot, bizonyítási nehézséget generál.

Ami az állam által előlegezett (garantált) tartásdíjat (*maintenance support* vagy *guaranteed maintenance*) illeti, összegének meghatározásánál (szemben a *child support*tal) sem az együttélő, sem a különélő szülő jövedelme, sem a gyermek életkora, sem szükségletei nem jönnek figyelembe, összegéből a gyermek saját

jövedelme azonban részben levonandó. A *maintenance support* mindenkori teljes összegéről (2007-ben gyermekenként 1273 svéd korona, azaz 34.370. Ft, 137 euró) a parlament minden évben dönt, a teljes összeg elvben megfelel egy gyermek átlagos svédországi megélhetési költségeinek az egyéb állami szociális juttatásokkal nem fedezett része fele összegével. A kötelezett különélő szülő gyakran csak részben köteles az előlegezett (garantált) tartásdíj visszatérítésére, így a visszatérítés nem lehet magasabb a ténylegesen folyósított *maintenance support*-nál, a visszatérítés pontos összegét a kötelezett adóköteles jövedelme befolyásolja. A visszatérítési kötelezettség korlátozottsága folytán tehát a magyarországgal azonos fogalom szerinti, szűk értelemben vett előlegezésről nem is beszélhetünk (ezért tulajdonképpen a garantált és az előlegezett jelzők együttes használata lenne indokolt).

A svéd bíróság a különélő szülő által fizetendő gyermektartásdíjat (*child support*) a körülmények gyors, előre nem látható változása vagy annak már a megállapításnál eltúlzottan magas mértéke folytán (eltúlzottan alacsony összege miatt nem) módosíthatja. Magyarországon a változás gyorsasága nem feltétel, a svéd jog pedig a változó körülmények lényeges mivoltát nem említi, egyebekben a svéd előírás megfelel a Csjt. 18. §-ának (3) és 69. §-ának (1) és (2) bekezdésében²⁹ foglaltaknak. Hat évvel a gyermektartásdíj megállapítása (utolsó módosítása) után – ha ebben a hat évben legfeljebb az automatikus indexálásról határozó országos testület, a *National Insurance Board* döntése nyomán emelkedett a tartásdíj – a fenti kritériumok nélkül is változtathat az összegben a bíróság. Az új Ptk. nem teszi ugyan kötelezővé, de a jelenlegi gyakorlattal ellentétben – összhangban a kötelezeti jövedelem valamilyen százalékában történő, az értékállóságot ezzel részben biztosító megállapítás eltörlésével – támogatja a tartás minimálnyugdíj módosítást követő indexálással összefüggő szabályozását. Az új Ptk. az egyezségben kikötött tartásdíj két éven belüli módosítását is nehezítő rendelkezést [Csjt. 18. §-ának (3) bekezdése] – szerintem helyesen – nem tartalmaz. A munkahelyek instabilitása, a gyakori állásváltoztatások, a jövedelmek több forrásból származó jellege megszüntette a szabályozás mögöttes indokait.

²⁹ A Csjt. 18. §-ának (3) bekezdése szerint a felek tartós jogviszonyát rendező egyezség megváltoztatását az egyezség jóváhagyásától számított két éven belül a bíróságtól – az egyéb törvényes feltételek megléte esetén is – csak akkor lehet kérni, ha az a felek kiskorú gyermekének érdekét szolgálja, illetve, ha a körülmények változása folytán a megállapodás valamelyik fél érdekét súlyosan sérti. Csjt. 69. § (1) Ha a közös egyetértéssel vagy bírósági ítélettel megállapított rokon tartás megállapításának alapjául szolgáló körülményekben lényeges változás állott be, a tartás mértékének megváltoztatását vagy a tartás megszüntetését lehet kérni. Az új Ptk. 3:213. §-ának (1) bekezdése szerint, ha a felek megállapodásán vagy a bíróság ítéletén alapuló tartás megállapításának alapjául szolgáló körülményekben olyan változás következett be, hogy a tartás változatlan teljesítése valamelyik fél lényeges jogos érdekét sérti, a tartás mértékének vagy a szolgáltatás módjának megváltoztatását lehet kérni. Nem kérheti a megállapodáson alapuló tartás megváltoztatását az a fél, akinek a körülmények megváltozásának lehetőségével a megállapodás időpontjában ésszerűen számolnia kellett, vagy akinek a körülmények megváltozása felróható.

A common-law országokkal és Norvégiával (mely a common law és az észak-európai tartási modell eredményes ötvözetét hozta létre) ellentétben Svédországban gyermektartásdíj elmulasztása miatt nincs börtönbüntetés (*imprisonment*), büntető-eljárás (*criminal prosecution*) sem indulhat, útlevél-*(passports confiscation)* és jogosítványbevonás (*driving licenses revoked*) sem lehetséges. A végrehajtási jog ismeri ugyanakkor a munkabérletiltást (*attachements of earnings*), a bankszámlapénzből, járadékjövedelemből, megtakarításból levonást (*deductions from bank accounts/pensions/savings*) Enforcement Service általi eszközlését, az állami juttatásból levonást (*deductions from benefits*), az adóvisszatérítésből levonást (*attachements of any tax returns*), a lefoglalást és az árverést (*seizing and selling assets*), a késedelmi kamatot (*interest charged on debt*), a fizetési tervet és a teljesítés elhalasztását (*posponement and payment plan*).

A végrehajtási kérelmet az *Enforcement Service*-nél kell benyújtania a gyermekkel együttélő szülőnek egy ún. fizetési felszólítás (order) kitöltésével. Ezután a sok mindenben a fizetési meghagyásos eljárásra emlékeztető eljárásban az *Enforcement Service* ezt a felszólítást megküldi az adósnak, aki azt a kézbesítést elismerő aláírásával visszaküldi, majd kifizetheti a gyermektartásdíj-hátralékot vagy fizetési tervben (*payment plan*) egyezhetnek meg a szülők. A másik esetkör, amikor a különélő szülő az általa előterjesztett beadványban úgy nyilatkozik, hogy nem áll fenn a tartozás, vagy nem ír semmit és nem is fizet a felszólításbeli határidőben, ez utóbbi esetben azonban törvényi vélelem szól a tartozás fennállása mellett. A hallgatás sokkal hátrányosabb, mint a tartozás elismerése, mert csak az előbbi esetben kezdeményezi a szolgálat a bejegyzést abba nyilvántartásba, amelynek érintettjei számára a törvény öt évig megnehezíti a pénzügyi kötelezettségvállalásokat, a hitel felvételt (egyfajta svéd BAR-listáról van tehát szó).³⁰

III. Általános következtetések

Míg az észak-európai országokban (Finnországot kivéve) a különélő szülő által fizetendő gyermektartás (*child support*) önkéntes teljesítésének aránya nemcsak Európában, hanem az egész világon is a legmagasabb, eközben Franciaországban, Finnországban, Németországban és az USA sok államában óriási problémákkal küszködnek. A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a behajtási, végrehajtási rend szigorúsága és a beépített hatósági automatizmusok, továbbá az önkéntes teljesítést elősegítő egyéb eszközök „békés egymás mellett élése” a döntő tényező. Önmagában sem a drákói szigor, sem az önkéntesség erőltetése nem vezet meggyőző eredményre, a kemény szankciók kilátásba helyezése a rendszeres, szándékos tartásdíjfizetés megfelelő ösztönzőivel azonban igen.³¹

³⁰ Child Support Policy kutatás Svédországról 30. o.

³¹ Az Egyesült Államokban még az ún. öncsőddel (bankruptcy proceeding) sem lehet megszabadulni a gyermektartásdíj-hátraléktól: CORDEN, Anne – MEYER, Daniel R.: Child support policy

Kétségtelen tény, hogy a hatósági hivatalbóli eljárási automatizmusok, a kiterjedt formanyomtatvány-rendszer számos államban (Norvégia, Ausztrália,³² Új-Zéland) sokat segít a behajtás (önkéntes teljesítés) hatékonyságán, ám gyengíti a szülők közötti kooperációs hajlamot, márpedig kellő mélységű együttműködésre a gyermek érdekében és nemcsak a gyermektartásdíj területén mindenképpen szükség van.

Ugyanakkor a gyermektartásdíj-jogot és intézményrendszert nem önmagában, hanem a jóléti transzferek hatásmechanizmusával együtt szemlélve az észak-európai államoké a pálmá, a gyermekszegénység leküzdésében egyébként is jóval sikeresebbek az angolszász országoknál. Svédországban a nem mindkét szülővel együttélő gyerekek 5 %-a nem kap csak gyermektartást egy 2006-os kutatás alapján, s ez nagyon jó aránynak számít.³³

Az észak-európai ún. garantált (előlegezett) állam által előlegezett gyermektartásdíj (*guaranteed maintenance* vagy *maintenance support*) megítélése szintén a teljes újraelosztási rendszerrel összefüggő, szükségszerűen politikai elemeket sem nélkülöző nézetek függvényében változhat. Annyi azért rögzíthető, hogy drága az államnak, s így az adófizetőknek, hiszen pl. Svédországban 2002-ben 445 millió SEK-et tett ki a nem fizető adósoktól történő behajtás adminisztratív (végrehajtási) költség összege, míg pl. 2005-ben a teljes kifizetett garantált gyermektartásdíj 55 %-át sikerült csak visszakapnia (önkéntes visszatérítés és behajtás útján) az államnak, ezzel a költségvetést 1.875 millió SEK kár érte.³⁴ A garantált gyermektartásdíj bevezetése hatékony végrehajtási szervezetet, eljárást igényel, mert az a tudatállapot, amely abból indul ki, hogy „hiszen úgylis kap a gyerek pénzt” egyébként csökkentené a kötelezett fizetési készségét, ráadásul növelheti a szülők látszatszakitási hajlandóságát. Az egységes mérték folytán az átláthatóság (transzparencia) hiánya, a tényleges gyermeki szükségletek feltáratlanul maradása is veszélyeket rejt magában.³⁵ Nem kell hosszasan kifejtenem, hogy az általánosabb jellegű kulturális-mentális eltérésbeli indokok (skandináv mértékű társadalmi szolidaritás és felelősségérzet hiánya) mellett ezek az érvek is a magyarországi bevezetés ellen szólnak.

regimes in the United States, United Kingdom, and other countries: Similar issues, different approaches In: Focus (a University of Wisconsin-Madison Institute for Research and Poverty lapja) Vol. 21. No. 1. 2000. Spring 72-79. o., – <http://www.ssc.wisc.edu/irp> 77. o.

³² Erről részletesebben: SZEPESHÁZI Péter: A gyermektartásdíj-egyezség sajátosságai az ausztrál jogban, in: Jogelméleti Szemle, 2006/4. szám, 2006. december 20. – <http://jesz.ajk.elte.hu/szepeshazi28.mht>

³³ SKINNER, Christine – BRADSHAW, Jonathan – DAVIDSON, Jacqueline [University of York, Departement of Social Policy and Social Work SPRU-ja (Social Policy Research Unit)]: Child support policy: An international perspective című kutatása (research report no. 405.) 2007, www.dwp.gov.uk/asd/asd5/rrs-index.asp (a továbbiakban: Child Support Policy összefoglalás) keretében kitöltött kérdőív Svédországról a 2006.07.01-i állapot szerint – www.york.ac.uk/inst/spru/research/childsupport/Sweden.pdf, a svéd kérdőívet kitöltötte: Dr Kenneth Nelson (a továbbiakban: Child Support Policy kutatás Svédországról) 40. o.

³⁴ Child Support Policy kutatás Svédországról 34. o.

³⁵ Child Support Policy összefoglalás 2. o.

Szemléletben, hatékonyságában, a korrupciós fertőzöttségi arányokban bürokráciánk még hosszú ideig nem versenyezhet az észak-európai országokkal és ezért a gondoskodó állam megfizethetetlen lenne. Eközben az angolszász adaptáció – ha nem is eredeti hatékonyságával – jól működő bürokrácia és magas költségvetési források nélkül is eszközölhető, s bár az észak-európai országok gyakorlatához képest lehet szociális érzéketlenséggel vádolni, de a magyarországi pazarló és nem hatékony, az ügyfelek érkeivel szemben rugalmatlansága, lassúsága miatt közömbösnek ható rendszerhez, szervezethez képest szociális, gyermekjóléti szempontból is előrelépést jelentene.

Mindezek alapján megkockáztatom azt a következtetést, hogy a magyar jogba az angolszász gyermektartás-eljárásjog egyes sajátosságaiából több elemet kellene átvenni, mint a más jogcsaládokba tartozó országokéból, így az adófizetők pénzét védő felfogást, a gyors, egyszerű és hatékony eljárás szempontjainak érvényesítését, az adójogi behajtás eszközeit előtérbe helyező megoldásokat,³⁶ a végrehajtás szigorúságát, az igazságszolgáltatás emberközelit, ügyfélbarát jellegét, Ausztráliából főleg a kiterjedt formanyomtatvány-rendszert.

Fontos aláhúzni azonban, hogy egy-egy jó ötlet, jogintézmény, joggyakorlat alapos jogalkotói megfontolást követően bármilyen jogrendszerű államtól adaptálható, nem szabad fetisizálni a rendszerszintű különbségek következményeit, azaz pl. egy jövőbeni sok tekintetben angolszász elvi alapokra épülő hazai gyermektartásdíj jog nem járna rosszul egy-egy skandináv vagy éppen kontinentális országbeli sikeres válasz befogadásától.

Természetesen a belső jog fejlesztése mellett fokozott figyelmet kell biztosítani a gyermektartásdíjak végrehajtását segítő nemzetközi³⁷ és európai uniós egyezmények³⁸ hazai alkalmazásának gördülékenyebbé tételére is, ez a kérdés azonban – csakúgy, mint a mediáció³⁹ igénybevétele – külön tanulmány témája lehetne.

Nem szabad azért illúziókat kergetni, önmagában a gyermektartási anyagi és eljárásjog, a szervezetrendszer reformja nemcsak hazánkban, de más országokban

³⁶ Ausztráliában a Gyermektartásdíj Ügynökséget (Child Support Agency-t – CSA) az adóhivatal egyik részlegeként hozták létre, a kötelezett jövedelmének megállapítása az utolsó adóbevallás szerint történik, a hátralékos gyermektartásdíjat a CSA az adóvisszatérítésből is levonhatja stb.

³⁷ A tartásdíj külföldön való behajtása tárgyában, New Yorkban, 1956. évi június hó 20. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről szóló 1957. évi 53. törvényerejű rendelet, a gyermektartási kötelezettség tárgyában hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, Hágában, 1958. április 15-én aláírt egyezmény kihirdetéséről szóló 1965. évi 7. törvényerejű rendelet

³⁸ A Tanács 2000. december 22-i 44/2001/EK rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, A Tanács 2201/2003/EK rendelete a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről, Az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelete a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról

³⁹ CASALS, Miquel Martín, *Divorce Mediation in Europe: An Introductory Outline*, Vol. 9.2 *Electronic Journal of Comparative Law*, (July 2005), <http://www.ejcl.org/92/art92-2.html>

sem oldhatja meg az egyszülős családok jelentős hányadának magas szegénységi kockázatával kapcsolatos társadalmi problémákat. A munkajog gyermeknevelést elősegítő, a gyermekes szülő munkavállalók javára történő újraszabályozása, a szociális rendszer rászorultsági alapon történő gyökeres átalakítása és a jóléti juttatások összegének erőteljes növelése nélkül⁴⁰ világraszóló sikereket nem lehet elérni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANTOKOLSKAIA, Masha: Family Values and the Harmonisation of Family Law in: Family Law and Family Values (Onati International Series in Law and Society) (szerk.: Maclean Mavis) Hart Publishing, Oxford, Portland, Oregon, 2005, 295-310. o.
- BIEDER, Marcus A. stud.iur.: Zur Bedeutung des Merkmals der „wesentlichen Änderung der Verhältnisse“ nach § 323 I ZPO für die Anpassung familienrechtlicher Urteile, in: Zeitschrift für das Gesamte Familienrecht (Németország) 2000, Vol. 47. No. 11. 649-654. o.
- BRÁBNÍKOVÁ, Radana: Child Support – Public Responsibility? – Application of the of Legal on the Rights of the child in comparative perspective – (CEU Budapest Department of Legal Studies – 2004 Budapest)
- CASALS, Miquel Martín, *Divorce Mediation in Europe: An Introductory Outline*, Vol. 9.2 Electronic Journal of Comparative Law, (July 2005), <http://www.ejcl.org/92/art92-2.html>
- CORDEN, Anne – MEYER, Daniel R.: Child support policy regimes in the United States, United Kingdom, and other countries: Similar issues, different approaches In: Focus (a University of Wisconsin-Madison Institute for Research and Poverty lapja) Vol. 21. no. 1. 2000, Spring 72-79. o., <http://www.ssc.wisc.edu/irp>
- FIERRO, Eugene J. : Please Hand Your License to the Bailiff: Florida's Latest Effort to collect Delinquent child support in: American Journal of Family Law, VOL.7. (1993) 165-168. o.
- OLDHAM, J. Thomas: Lessons from the New English and Australian Child Support Systems, in: Vanderbilt Journal of Transnational Law Vol. 29, 1996. október No. 4. 691-733. o.
- SKINNER, Christine – BRADSHAW, Jonathan – DAVIDSON, Jacqueline [University of York, Departement of Social Policy and Social Work SPRU-ja (Social Policy Research Unit)] Child support policy: An international perspective című kutatása (research report no. 405) 2007, www.dwp.gov.uk/asd/asd5/rrs-index.asp kereté-

⁴⁰ Svédország az 1990-es években a GDP-je 13 %-át, Ausztrália és az Egyesült Államok csak 4 %-át költötte gyermekjóléti kiadásokra, a csonka családok szegénységi rátája az utóbbi két országban tízszer olyan magas – OLDHAM, J. Thomas: Lessons from the New English and Australian Child Support Systems. In: Vanderbilt Journal of Transnational Law Volume 29, 1996. október No. 4. 691-733. o., 732. o.

ben kitöltött kérdőív Svédországról a 2006.07.01-i állapot szerint – www.york.ac.uk/inst/spru/research/childsupport/Sweden.pdf, (a svéd kérdőívet kitöltötte: Dr. Kenneth Nelson)

XANTHAKI, Helen: The judiciary-based system of child support in Germany, France and Greece: an effective suggestion? Institute of Legal Studies, University of London 295-311. o., *Journal of Social Welfare and Family Law* 2000, Vol. 22. No. 3. 295-311. o.